

HOHOFF, Ulrich
 Wissenschaftliche Bibliothekare
 als Opfer der NS-Diktatur. Ein
 Personallexikon. Wiesbaden :
 Harrassowitz, 2017. – 415 S. –
 24 cm (Beiträge zur Buch- und
 Bibliothekswesen ; 62.)
 ISBN 978-3-447-10842-3

Lexikon a nácizmus könyvtáros áldozatairól

A német könyvtáros kutatók fontos témája a nemzeti szocialista múlttal való szembenézés. Alig múlik el év, hogy érdemi kötet ne látna napvilágot. (Magunk is ismertettünk párat közülük.)* A műfaj is változatos: monografikus feldolgozás, tanulmánykötet, konferencia-kiadvány, adattár váltja egymást.

Viszonylag ritkább a korszakhoz kapcsolható személyek valamely „halmazának” számbavétele. Ezek sorában fontos kísérlet volt *Ernst Klee* összeállítása a Harmadik Birodalom mintegy négyezer kulturális tényezőjéről: kissé meglepő módon itt együtt vannak tettesek és áldozatok (*Das Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945. S. Fischer Verlag, 2007.*). Hohoff összeállítása a tudományos könyvtárosok körét öleli fel. Azok kerültek bele, akik 1933–1945 között valamilyen érdemi hátrányt szenvedtek (kényszernyugdíjazás, elbocsátás, üldözés, emigrációba kényszerítés, halálba hurcolás).

Két kiegészítés bővíti e kört: azok, akik 1933 előtt voltak könyvtárosok, és a megjelölt időszakban érte hátrány őket, illetve akik a megszállt országok könyvtárosaiként váltak áldozatokká. Előbbi körből jó példa a neves osztrák író, *Robert Musil* (1880–1942), aki fiatal korában, az 1910-es években a bécsi Műszaki Főiskola könyvtárában tevékenykedett, majd az Anschluss után zsidó származású feleségével emigrációba kényszerült (Genf, Svájc), és ott is hunyt el.

Az utóbbiak – a nem német könyvtárosok – körében vannak cseh, francia, holland, horvát, litván, szlovén stb. könyvtárosok. E kör anyaga azonban eléggé véletlenszerűnek tűnik, hisz a „megszállt országok” fogalma messze tágasabb, elég csak arra utalni, hogy egyetlen orosz vagy ukrán könyvtáros sem szerepel, hogy a magyarokat ne is említsük (a szerző a nem német könyvtárosok tekintetében utal a „nyelvi nehézségekre”, ami elég halovány magyarázatnak tűnik).

Az áldozatok többsége – a náci nézetrendszert alapvetően jellemző fajelméletnek megfelelően – zsidó származású. Tipikus érdemi háttér még a másféle (rendszerkritikus, liberális stb.) nézetrendszer vagy korábbi

* Bestsellerek a hitleri Németországban. Jegyzetek Christian Adam könyvéhez [Lesen unter Hitler, 2010] = Könyvtári Figyelő, 2012. 4. sz. 805–808. p., A nemzeti szocializmus és a fasizmus könyvtárügyéről. Újabb elemzések [Das deutsche und italienische Bibliothekswesen im Nazionalsozialismus und Faschismus. Hrsg. Klaus Kempf und Sven Kuttner, 2013] = Könyvtári Figyelő, 2014. 4. sz. 535–539. p., Náci politikus, diplomata vagy könyvtári szakember? Jegyzetek egy biográfiához [„Herr Hitler, ich erkläre meine Bereitwilligkeit zur Mitarbeit.”, 2014] = Könyvtári Figyelő, 2016. 3. sz. 401–407. p.

politikai (szociáldemokrata, kommunista stb.) tevékenység.

A könyv – némi leegyszerűsítéssel – két szerkezeti egységre tagolható: magára a biográfiai lexikonra, illetve a bevezetésre, magyarázatokra, mutatókra és az irodalomjegyzékre (a kettő aránya: 240–170 oldal). Utóbbiak körében olyan érdekes összeállítások tanulmányozhatók, mint a városok és tartományok vagy az intézmények és foglalkozások szerinti mutatók. Ebből néhány adat: 50 történész, csaknem 40 bibliográfus, 25 író és 12 rabbi szerepel a közel háromszáz tárgyalt életút között.

Az anyaggyűjtés alapjául a témában megjelent nyomtatványok tág köre, valamint az interneten elérhető források szolgáltak (tehát külön levéltári kutatást a szerző nem folytatott).

A felvettek „tudományos” könyvtárosi mivolta az intézmény típusához vagy a tudományos végzettséghez (doktorátus) kapcsolódik. Az utóbbiak köréből talán a legnevesebbek dr. *Erwin Ackerknecht* (1880–1960) és dr. *Walter Hofmann* (1879–1952), a híres német közkönyvtári vita („Richtungsstreit”: 1913–1932) két antagonistája. Kettejük életútja szinte leírja a 20. századi német könyvtárosok sorsvonalát. (A vita érdemi lefolyásáról, kettejük szembenállásának valós okairól egyszer érdemes jelentőségéhez illő leírást adnunk.) Ackerknechtet 1934-ben „világnézeti megbízhatatlanság” („*weltanschaulicher Unzuverlässigkeit*”) miatt elbocsátották a stettini (ma Szczecin, Lengyelország) könyvtárhálózat éléről. Amikor utódját 1939-ben behívták katonának, ismét vezető lehetett, ám nyakába ültettek egy megbízható „komisszárt”. 1945 után Ackerknecht nyugatabbra, Stuttgartban használhatta kiváló ismereteit a württembergi hálózat újjászervezésével. Hofmann a lipcei könyvtári hálózat éléről „csak” 1937 elején váltották le, miután bukott az őt addig támogató konzervatív főpolgármester, *Carl Goerdeler*. (Goerdelert az 1944 augusztusi katonai merénylet mögötti politikai csoport reprezentánsaként Hitler 1945. február elején kivégeztette.) Óvatosan megemlíthető, hogy Hofmann bizonyos „kollektivistá” eszméi mintha nem álltak volna egészen távol a náciizmusra jellemző megközelítéstől. Hofmann 1945 után a lipcei egyetemen taníthatott, majd élete végén megírta önéletrajzát.

Hohoff összesen 281 személyről tudott anyagot gyűjteni. Ha ezt összevetjük a biográfiai részre jutó 240 oldallal, akkor egyértelmű válik, hogy az életrajzi adatok eléggé szűkszavúak (talán a személyek felénél éri el a szöveg terjedelme az egy oldalt, sokakról csupán 6–10 sort találunk).

Az országok szerinti csoportosítás olyan érdekes

adatot kínál, hogy például az *Egyesült Államok*ba 27 könyvtárosnak sikerült emigrálnia (többségük 1938–39-ben, néhányan pedig 1940-ben). *Angliába* közel ennyi került. Közük megdöbbentő sorsfordulat jutott a klasszika-filológus *Wilhelm Lorenz Rechnitz*nek (1899–1978), akit a lipcei egyetemi könyvtárból bocsátottak el zsidó származása miatt 1933-ban, 1934-ben sikerült emigrálnia Angliába, majd onnan 1940 „ellenséges állambeli külföldi”-nek (enemy alien) minősített személyként deportálták Ausztráliába. Harmadik hazájában végre nyugodtan tevékenykedhetett: könyvtárosként, egyetemi oktatóként, majd az anglikán egyház papjaként.

Palesztinába 19 zsidó könyvtáros vándorolt ki, többségük a későbbi Izrael Állam könyvtári tényezőjeként hasznosította szaktudását. *Hanna Emmrich* (1903–1983) a Breslauer Állami és Egyetemi Könyvtárban (Staats- und Universitätsbibliothek Breslau) dolgozott, valószínűleg 1935-ben emigrált Palesztinába, ahol a Zsidó Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban (az intézményt 1892-ben hozták létre, 2008 óta hivatalosan The National Library of Israel) működött egészen 1968-ig.

A hitlerista expanzióknak elsőként áldozatul eső *Csehszlovákiából* említsünk egy példát. Dr. *Bendřich (Friedrich) Hrozný* (1879–1952), a jeles orientalista az ékírás nemzetközileg elismert szakértőjeként dolgozott a bécsi, majd a prágai egyetemen. 1939 elejétől a prágai egyetemi és nemzeti könyvtár vezetője, majd egy ideig rektor is. Az ország náci megszállását (1939. március 15.) követően egy diáktüntetésre retorzióul bezáratták a könyvtárat, amely a következő év elejétől a Prágai Német Egyetem (Deutsche Universität Prag) könyvtáraként folytathatta működését. Hrozný ekkor egy ideig a kultuszminisztériumban dolgozott, majd az ország felszabadulása után – nemzetközileg elismert tudósként – ismét az egyetem rektora lett.

A hozzánk közelebbi *Ausztria* 12 könyvtárából az Anschluss után 22 embernek kellett feladnia könyvtárosi tevékenységét. A zsidók vagy időben emigráltak, vagy elpusztították őket. A más okból hátrányt szenvedők közt voltak szerencsés túlélők (pl. *Gustav Blenk*, 1892–1977), ők 1945 után elvben visszatérhettek foglalkozásukhoz. A zsidó származású nyelvtudós *Norbert Jokl*nak (1877–1942) viszont tragikus sors jutott; 1903-tól 1938-ig volt a bécsi egyetemi könyvtár munkatársa és az indoeurópai nyelvek (főként az albanológia) professzora. 1941 elején megpróbált Amerikába emigrálni, de életkora (!) miatt az ottani szervek folyamodványát elutasították. 1942. március elején a Gestapo letartóztatta, elhurcolták, és va-

lőszínűleg egy Minszk melletti táborban pusztult el május első heteiben. (A magyar olvasóban felmerül a kérdés: vajon a budapesti tudósok az ilyen és hasonló – a közvetlen szomszédokban történő – tragédiákról értesültek-e akkoriban?)

A német birodalom területén 1933 után zsidók gyakorlatilag csak zsidó intézményeknél folytathattak könyvtárosi tevékenységet. Említsünk egy drámai példát. *Tobias Jakobovits* (1887–1944) – másnéven: Jakobovitz, Jakobovits – a Sopron vármegyei Lakompak szülöttjeként Prágában tevékenykedett könyvtárosként és a judaisztika professzorként. A német megszállás után a cseh protektorátus zsidó gyűjteményeit kifosztva a nácik Prágában egy központi „zsidómúzeumot” állítottak fel, elsősorban az antiszemita propaganda tervezett eszközeként. Ebben működött Jakobovitz a munka befejezéséig, 1943-ig, ekkor Theresienstadtba (ma Terezín, Csehország) hurcolták, végül Auschwitzban elgázosították. Érdemes a szerzőről néhány szót ejteni. Hohoff neves könyvtárigazgató, aki az augsburgi egyetemi könyvtárat vezeti, az VDB (Verein Deutscher Bibliothekarinnen und Bibliothekare) elnöke (2007–2011) és elnökségi tagja (2004–2015) volt, nagyszá-

mú publikáció szerzője, szerkesztője. A könyvtári témák mellett irodalomtörténeti kérdések is foglalkoztatták (E. T. A. Hoffmannról F. Kafkáig).

Hohoff könyvével ismerkedve felvetődik az olvasóban: mikor látunk hozzá saját múltunk sötét oldalainak alapos feltárásához? Ki a megmondhatója, hány kollégát (és hogyan?) érintették a „zsidótörvények”? Hányat pusztítottak el? A legismertebb áldozatok közül említsük itt csak a *Halász Gábor* esszéistát és kritikust (1901–1945), aki 1927-től haláláig a nemzeti könyvtár munkatársa volt. Vagy a folklorista *Honti Jánost* (1910–1945), aki 1935-től szintén az OSZK-t erősítette. Mindkettejükről nemzedéktársuk *Haraszthy Gyula* (1910–1990) írt avatott tollú, érdemi megemlékezést az OSZK Évkönyvében.*

A szembesülés folytatódott 2014-ben az OSZK-nak a Holokauszt Emlékév keretében nyílt kiállításával, melyhez kapcsolódva a könyvtár megjelentette az „*Eltiporva. A vészidőszak és az Országos Széchényi Könyvtár*” című Ujvári Gábor szerkesztette tanulmánykötetet**

Sonnevend Péter

* Haraszthy Gyula: Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár In: OSZK évk. 1976-1977. Bp. 1979. 183-215. és Könyvtáros pályák és sorsok (Honti János, Hevesi András, Sárkány Oszkár) In: OSZK évk 1979. 1981. 123-141. (Honti Jánosról 125–131.)

**Eltiporva. A vészidőszak és az Országos Széchényi Könyvtár. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2014. május 28-július 12. Tanulmányok a vészidőszakról és történelmi előzményeiről. [Szerk. Ujvári Gábor], [rend. Hanák Gábor, Nemeskéri Erika], Budapest Országos Széchényi Könyvtár, 2014. 64 p.

Az EPA-MATARKA együttműködés újabb mérföldkőhöz érkezett.

A két adatbázisnak 460 közös folyóirata van, és ezek az EPA-ban mind az archiváltak közé tartoznak.

A MATARKA összes folyóiratának mintegy 25%-át teszik ki az EPA-s folyóiratok.

A MATARKA befejezte a két szolgáltatás közös cíkcímeinek (450 ezer körül) egyedi azonosítóval való ellátását. Az új címek azonosítóval ellátva kerülnek át az EPA-ból a MATARKA-ba, és a retrospektív feldolgozás is befejeződött.

Egy példa az EPA ID egyedi azonosítóra: EPA-03269-00001-0070 a GeoMetodika c. folyóirat 2017 1. számának 7. cikkét azonosítja, melynek címe:

Okostelefonok használata a földrajztanításban.

Az azonosító első számsora az EPA-ban levő folyóirat-azonosító szám: 3269
Az azonosító második száma a füzet számát jelöli a folyóiraton belül, ez ebben az esetben az első feldolgozott tartalomjegyzék. Az azonosító harmadik száma a füzetben belül a cikk sorszámát jelöli.

Mind az EPA-ban, mind a MATARKA-ban a cikk felé mozgatva az egeret megjelenik az EPA Azonosító.

Katalist, 2018. január 26. Burmeister Erzsébet tájékoztatásából

Szita Ferenc (1932-2018)

Gyászol Somogy megye könyvtáros közössége. Életének 86. évében, 2018. március 3-án elhunyt Szita Ferenc, a kaposvári Megyei és Városi Könyvtár nyugalmazott igazgatója.

Könyvtárosi pályafutását 1955-ben a Megyei Könyvtárban kezdte, miután az Idegen Nyelvek Főiskolájáról – somogyi származásúként – a kaposvári könyvtárba kérte magát. Nyugdíjba vonulásáig egy munkahelyen szolgálta Somogy megye könyvtárügyét. Pályája kezdetén négy éven át járta a somogyi falvakat a községi könyvtárak patrónusaként. Lelkes szervezője és vezetője volt a falusi könyvtárosok képzésére szervezett bentlakásos tanfolyamoknak, amelyek során sok könyvtárossal alakított ki és ápolt kollegiális, baráti kapcsolatot. Annak a könyvtáros generációnak volt a tagja, amely a sokat emlegetett „hőskorszakban” létrehozta a mai modern könyvtárhálózatot. 1959 és 1975 között igazgatóhelyettesként továbbra is a vidék könyvtárügyével foglalkozott. Megszervezte a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Somogy Megyei Szervezetét, később az országos elnökség tagja is lett. 1976-tól 1992-ig igazgatóként országosan is elismert szereplője lett a hazai könyvtárügynek. Szakdolgozatát „*Falusi könyvtárak elhelyezése és berendezése*” címmel írta. Kiváló rajztehetségét nemcsak a könyvtári kiadványok illusztrátoraként kamatoztatta, hanem könyvtári bútorok tervezése és kivitelezése területén is. Munkássága során százötven somogyi kiskönyvtár bútorzatát tervezte, a Megyei Tanács finanszírozásában pedig kivitelezte. Íróasztalán született a csurgói gimnázium műemlék könyvtárának berendezése, Balatonlelle, Berzence, Buzsák, Csokonyavisonta, Karád, Kéthely, Kuntelep, Somogyvár, Öreglak, Tab könyvrári bútorainak terve.

Társadalmi szerepet is vállalt. A Hazafias Népfront Somogy Megyei Bizottságának elnökségi tagja, Kéthely és Somogyszentpál küldötteként a Somogy Megyei Tanács tagja volt. A Berzsenyi Irodalmi és Művészeti Társaságban szintén munkálkodott. Egy ideig szerkesztette a Somogy c. irodalmi és művészeti folyóiratot, a könyvtár kiadásában pedig több tucat kiadványt. Számos szakmai cikket bibliográfia őriz. Szakmai munkásságát a könyvtártörténeti értékű „*Emlékezés és vallomás a somogyi könyvtárhálózat kiépítéséről és fejlődéséről 1949 – 1992*” című vaskos kötetben összegezte. Legfontosabb kitüntetései: Kiváló Népművelő, Tegyük Többet Somogyért, Szabó Ervin-émlékérem, Munka Érdemrend Arany Fokozat, Somogy megye Közművelődési díja, Művelődés Szolgálatért díj.

Halálával egy hivatástudattal végzett, tartalmas könyvtáros életút zárult. Munkásságának és személyiségének emléke tovább él az utódok emlékezetében.

Varga Róbert (nyugalmazott könyvtárigazgató Katalist, 2018.március 7.)